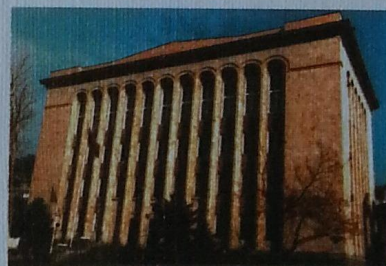

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ
ԴԱՏԱՐԱՆ

ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ

2
2013

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

I. ՎԵՐԼՈՒԾԱԿԱՆ ՆՅՈՒԹԵՐ

* ԱՆՀԱՏԱԿԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱԳՐԱԿԱՆ ԳԱՆԳԱՏԻ ՔՆՆՈՒԹՅԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐԱԿԱՆ ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԱԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ - Ա ԴԱՆԻԵԼՅԱՆ	4
* «ՍԱՀՄԱՆԱԳՐԱԿԱՆ ԱՐԺԵՔԱՆՈՒԹՅՈՒՆ» ՀԱՄԱԿԱՅՈՒԹՅԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱԳՐԱԿԱՆ ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ - Ա ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ	22

II. ՍԱՀՄԱՆԱԳՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԸ (1065-1076)

* ՍԳՈ-1065. «Հ.Ա.Թ.Ա.Կ.» ՍՊԸ-ի ԵՎ ՔԱՂԱՔԱՅԻ ԿԱՐԱՊԵՏ ԹԱՌԼՈՅԱՆԻ ԴԻՍՈՒՄԻ ՀԻՄԱՆ ՎՐԱ՝ «ՊԱՐՁԵՑՎԱԾ ՀԱՐԿԻ ՄԱՍԻՆ» ՀՀ ՕՐԵՆՔԻ 16-ԲԳ ՀՈԳՎԱԾԻ 3-ԲԳ ՄԱՍԻ «Ա» ԿԵՏԻ՝ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱԳՐՈՒԹՅԱՆԸ ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՅԸ ՈՐՈՇԵԼՈՒ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ԳՈՐԾԻ ՎԱՐՈՒՅԹԸ ԿԱՐՃԵԼՈՒ ՄԱՍԻՆ	31
* ՍԳՈ-1066. 1921 ԹՎԱԿԱՆԻ ԱՊՐԻԼԻ 20-ԻՆ ՍՏՈՐԱԳՐՎԱԾ՝ «ՏԱՐԱՆՑՄԱՆ ԱԶԱՏՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ» ԿՈՆՎԵՆՑԻԱՅՈՒՄ ԵՎ ԿԱՆՈՆԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ ԱՄՐԱԳՐՎԱԾ ՊԱՐՏԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ՝ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱԳՐՈՒԹՅԱՆԸ ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՅԸ ՈՐՈՇԵԼՈՒ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ԳՈՐԾՈՎ	41
* ՍԳՈ-1067. 2009 ԹՎԱԿԱՆԻ ՆՈՅԵՄԲԵՐԻ 16-ԻՆ ՈՒՏՐԵՒՏՈՒՄ ՍՏՈՐԱԳՐՎԱԾ՝ ՏԵՂԱԿԱՆ ԻՆՔՆԱԿԱՌՎԱՐՄԱՆ ԵՎՐՈՊԱԿԱՆ ԽԱՐՏԻԱՅԻ «ՏԵՂԱԿԱՆ ԻՆՔՆԱԿԱՌՎԱՐՄԱՆ ՄԱՐՄԻՆՆԵՐՈՒՄ ՄԱՍԻՆ» ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ՝ ԼՐԱՅՈՒՑԻՉ ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹՅԱՆ ՄԵՋ ԱՄՐԱԳՐՎԱԾ ՊԱՐՏԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ՝ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱԳՐՈՒԹՅԱՆԸ ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՅԸ ՈՐՈՇԵԼՈՒ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ԳՈՐԾՈՎ	47
* ՍԳՈ-1068. 2007 ԹՎԱԿԱՆԻ ՀՈԿՏԵՄԲԵՐԻ 5-ԻՆ ԴՈՒՇԱՆԲԵՆՈՒՄ ՍՏՈՐԱԳՐՎԱԾ՝ «ԱՐՏԱՔԻՆ ՍԱՀՄԱՆՆԵՐՈՒՄ ԴԳՆԱԺԱՄԱՅԻՆ ԻՐԱՎԻՃԱԿՆԵՐԻ ԱՌԱՋԱՅՄԱՆ ԵՎ ԿԱՐԳԱՎՈՐՄԱՆ (ՎԵՐԱՅՄԱՆ) ԺԱՄԱՆԱԿ ՕԳՆՈՒԹՅԱՆ ՑՈՒՑԱԲԵՐՄԱՆ ՀԱՐՅՈՒՄ ԱՆԿԱՆ ՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՀԱՄԱԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ» ՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՍԱՀՄԱՆԱՊԱՀ ԵՎ ԱՅԼ ԳԵՐԱՏԵՍՉՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՓՈԽԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹՅԱՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՄԱՆ ԿԱՆՈՆԱԿԱՐԳԻ ՀԱՏԱՏՄԱՆ ՄԱՍԻՆ» ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹՅԱՆ ՄԵՋ ԱՄՐԱԳՐՎԱԾ ՊԱՐՏԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ՝ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱԳՐՈՒԹՅԱՆԸ ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՅԸ ՈՐՈՇԵԼՈՒ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ԳՈՐԾՈՎ	50
* ՍԳՈ-1069. 1997 ԹՎԱԿԱՆԻ ՍԵՊՏԵՄԲԵՐԻ 5-ԻՆ ՎԻԵՆՆԱՅՈՒՄ ՍՏՈՐԱԳՐՎԱԾ՝ ԱՇԽԱՏԱԾ ՎԱՌԵԼԻՔԻ ԵՎ ՌԱԳԻՈՆԱԿՏԻՎ ԹԱՓՈՆՆԵՐԻ ԿԱՌՎԱՐՄԱՆ ԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ ՀԱՄԱՏԵՂ ԿՈՆՎԵՆՑԻԱՅՈՒՄ ԱՄՐԱԳՐՎԱԾ ՊԱՐՏԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ՝ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱԳՐՈՒԹՅԱՆԸ ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՅԸ ՈՐՈՇԵԼՈՒ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ԳՈՐԾՈՎ	55
* ՍԳՈ-1070. 2012 ԹՎԱԿԱՆԻ ՆՈՅԵՄԲԵՐԻ 12-ԻՆ ԹԵՀՐԱՆՈՒՄ ՍՏՈՐԱԳՐՎԱԾ՝ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԻՐԱՆԻ ԻՍԼԱՄԱԿԱՆ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՄԻՋԵՎ ԴԱՏԱՊԱՐՏՅԱԼՆԵՐԻ ՓՈԽԱՆՑՄԱՆ ՄԱՍԻՆ ՀԱՄԱՋԱՅՆԱԳՐՈՒՄ ԱՄՐԱԳՐՎԱԾ ՊԱՐՏԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ՝ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱԳՐՈՒԹՅԱՆԸ ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՅԸ ՈՐՈՇԵԼՈՒ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ԳՈՐԾՈՎ	60
* ՍԳՈ-1071. 2012 ԹՎԱԿԱՆԻ ՀՈՒՆԻՍԻ 26-ԻՆ ԵՐԵՎԱՆՈՒՄ ՍՏՈՐԱԳՐՎԱԾ՝ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԿԱՌՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԱՎՍՏՐԻԱՅԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԿԱՌՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՄԻՋԵՎ ՋԱՐԿԱՅՄԱՆ ՈՒՂՎԱԾ ՀԱՄԱԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ ՀԱՄԱՋԱՅՆԱԳՐՈՒՄ ԱՄՐԱԳՐՎԱԾ ՊԱՐՏԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ՝ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱԳՐՈՒԹՅԱՆԸ ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՅԸ ՈՐՈՇԵԼՈՒ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ԳՈՐԾՈՎ	65

Ավերիք ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ

*ԼՂՀ Նախագահի աշխարակազմի պերսիստիկական վարչության
իրավաբանական բաժնի առաջատար մասնագետ,
ԱրՊՀ իրավունքի ամբիոնի ասպիրանտ*

**«ՍԱՀՄԱՆԱԳՐԱԿԱՆ ԱՐԺԵՔԱՆՈՒԹՅՈՒՆ»
ՀԱՍԿԱՅՈՒԹՅԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱԳՐԱԲՐԱՎԱԿԱՆ
ՔՈՎԱՆԳԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ**

Արդի իրողություններում, երբ հասարակական հարաբերություններում տարբեր երևույթներ ձևախեղվելով կամ դրանց բովանդակությունն աղճատվելով կորցնում են իրենց իսկական նշանակությունը և այդ երևույթները (արժեքները) իմաստավորման և վերաիմաստավորման անհրաժեշտություն ունեն՝ թելադրված հասարակության բնականոն զարգացմամբ և մարդկանց պահանջմունքներով, իրավագիտության ոլորտում նորովի է կարևորվում այնպիսի ուղղության դերն ու նշանակությունը, ինչպիսին է իրավական արժեքանությունը: Հասարակական հարաբերությունների սահմանադրականացմանը զուգընթաց, համանման կարևորություն է ստանում նաև սահմանադրական արժեքանությունը:

Վերջին մի քանի տարիների ընթացքում աշխարհի տարբեր երկրներում կազմակերպված գիտաժողովների¹ ընթացքում շատ է քննարկվել իրավական և սահմանադրական արժեքների հիմնախնդիրը, դրա վերաբերյալ հրատարակվել են տարբեր գիտական հետազոտություններ², սա-

ՍԱՀՄԱՆԱԳՐԱԿԱՆ ՂԱՏԱՐԱՆ ♦ ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ ♦ 2(68) 2013

1 «Իրավունքի գոյաբանություն և արժեքանություն» 3-րդ միջազգային գիտաժողով, 19-20.10.2007թ., ք. Օմսկ; «Հիմնարար սահմանադրական արժեքները և հասարակական պրակտիկան» 13-րդ միջազգային գիտաժողով, 03-05.10.2008թ., ք. Երևան:
2 **Հարությունյան Գ.** Սահմանադրական մշակույթ. Պատմության դասերը և ժամանակի մարտահրավերները, Եր., Նժար, 2005, 404 էջ; **Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության մեկնաբանություններ** / Ընդհ. խմբ. Գ.Հարությունյանի, Ա.Վաղարշյանի, Եր., Իրավունք, 2010, 1086 էջ; **Խաչատրյան Ս.Ա.** Իրավունքի արժեքավոր հատկությունները (արհիտոլոգիական հիմնահարցեր), Եր., Արտագետ, 2002, 160 էջ; **Альманах**, Конституционное правосудие в новом тысячелетии, Ер., Нжар, 2008, 312 էջ; **Зорькин В.Д.** Аксиологические аспекты Конституции России // Сравнительное конституционное обозрение, 2008, № 4(65), էջ 7-20; **Комментарий к Конституции РФ** / Под.ред. Зорькина В.Д., Лазарева Л.В.М.: Эксмо, 2009, 1056 էջ; **Конституционные ценности в теории и судебной практике: Сборник докладов**, - М.: Институт права и публичной политики, 2009, 234 էջ; **Конституционные ценности: содержание и проблемы реализации.** Материалы Международной научно-теоретической конференции 4-6 декабря 2008г.: В 2-х т. Т.1., Т.2. / Под. ред. Н.В. Витрука, Л.А. Нудненко, - М.: Российская академия правосудия, 2010.; **Крусс В.И.** Российская конституционная аксиология: актуальность и перспективы // Конституционное и муниципальное право, 2007, №2, էջ 7-14.; **Малько М.П.** Предмет конституционной аксиологии // Вестник Челябинского государственного университета, 2010, № 19(200), Право. Вып. 24. էջ 34-37; **Политико-правовые ценности: история и современность.** Под. ред. В.С. Нерсисянца, - М.: Эдиториал УРСС, 2000, 256 էջ; **Пресняков М.В.** Конституционная аксиология: к вопросу о сущности конституционных ценностей // Современное право, 2009, № 10, էջ 13-17.

կայն այս համատեքստում համալիր մոտեցում չկա սահմանադրական արժեքանության և նրա առանձին տարրերի նկատմամբ, որի ուսումնասիրությունն առավել քան արդիական է:

Նախքան իրավական արժեքանությանը և ավելի կոնկրետ՝ նրա տեսակ հանդիսացող սահմանադրական արժեքանության սահմանադրաիրավական բովանդակությանն անդրադառնալը, հարկ ենք համարում բացահայտել «արժեքի» և նրա հետազոտությամբ զբաղվող տեսության՝ «արժեքանության» իմացաբանական բնույթը, նշանակությունը և բովանդակությունը:

«Աքսիոլոգիա» բառի հայերեն համարժեքը կարելի է համարել **արժեքանությունը**³: Ամենալայն իմաստով **արժեքների** տակ սովորաբար հասկացվում է իրականության (իդեալական և նյութական աշխարհի փաստեր) երևույթներ, որոնք ինչ-որ նշանակություն ունեն հասարակության, նրա խմբերի և առանձին մարդկանց համար: Աքսիոլոգիան (հուն. **axia-արժեք** և **logos-ուսմունք բառերից**, այսինքն՝ «**ուսմունք արժեքների մասին**») փիլիսոփայական ուսմունք է արժեքների բնության և հասարակության կյանքում դրանց դերի մասին: «Աքսիոլոգիա» եզրույթը մտցվել է 1902թ. ֆրանսիացի փիլիսոփա **Պ. Լապիի** կողմից, իսկ 1904թ. գերմանացի փիլիսոփա իռացիոնալիստ է. **Ֆոն Հարթմանը** արքսիոլոգիան ներկայացրեց որպես փիլիսոփայական ճյուղերից մեկը: Աքսիոլոգիան հաճախ անվանում են արժեքների փիլիսոփայություն կամ արժեքների տեսություն⁴:

Փիլիսոփայական բառարանի համաձայն՝ արժեքները շրջապատող աշխարհի օբյեկտների հատուկ սոցիալական որոշարկումներ են, որոնք բացահայտում են նրանց դրական կամ բացասական նշանակությունը մարդու և հասարակության համար (հասարակական կյանքի կամ բնության երևույթների մեջ պարունակվող բարիքը, բարին և չարը, գեղեցիկը և այլանդակը)⁵: Մարդու համար արժեք է այն ամենն, ինչ նրա կյանքում որոշակի նշանակություն, անձնական կամ հասարակական իմաստ ունի⁶: «Արժեք» հասկացությունն արտահայտում է որևէ օբյեկտի, իրի, արարքի և իրադարձության օգտակարությունը և արժեքավոր լինելը մարդկային կյանքի համար⁷: Իսկ ահա Ա. Բարենկոն իրավական արժեքները սահմա-

3 Որոշ տեղերում (օրինակ՝ Սանդրո Հակոբյանի աշխատության մեջ, Վ.Գ. Աբրահամյանի թարգմանությամբ Վ.Ա. Կանկեի ներքոհիշյալ ձեռնարկում) որպես «արքսիոլոգիա» բառի հայերեն համարժեք օգտագործում են «արժեքաբանությունը», սակայն մենք կողմնակից ենք «արժեքանություն» եզրույթի օգտագործմանը:

4 **Жуков В.Н.** Введение в юридическую аксиологию (вопросы методологии) // Государство и Право, 2009, № 6, էջ 20:

5 Փիլիսոփայական բառարան: Մ.Մ. Ռոզենտալի խմբագրությամբ, «Հայաստան» հրատ., Երևան, 1975, էջ 41-42:

6 **Կանկե Վ.Ա.**, Փիլիսոփայություն: Պատմական և սիստեմատիկ դասընթաց. Դասագիրք բուհերի համար: Երրորդ հրատ., վերամշակված և լրացված: Մ., «Լոգոս» հրատ., Եր.: «Չանգակ-97» հրատ., 2001, էջ 173:

7 **Հակոբյան Ս.**, Փիլիսոփայության տեսություն և պատմություն, Եր., 2009, «ԱՀԱ Պոլիգրաֆ» ՍՊԸ, էջ 340:

ՎԵՐԼՈՒՑԱԿԱՆ ՆՅՈՒԹԵՐ

նում է որպես «հասարակության իրավական համակարգի նկատմամբ մարդկանց ապրած և մշակույթով որոշվող դրական վերաբերմունքի ձև, որոնք պայմանավորում են այդ համակարգին համապատասխանող վարքագծի ընտրությունը, ինչպես նաև իրադարձությունների իրավաբանական գնահատականը»⁸:

Բուլղարացի հայտնի իրավագետ Նենո Նենովսկին, ով իրավունքի և արժեքների հարաբերակցության, արժեքների տեսության մասին իր «Право и ценности» աշխատության մեջ մանրամասն անդրադարձել է արժեքանության հիմնախնդիրներին, փորձելով բացահայտել արժեքի էությունը, նշում է, որ «գերիշխում է այն հայացքը, որ արժեքներն առարկաներ, երևույթներ և դրանց հատկություններն են, որոնք բավարարում են մարդկային պահանջմունքները: Արժեքը իր (вещь), երևույթ չէ՝ ինքնին վերցրած, որն անկախ է մարդուց: Արժեքներն իրեր են, որոնք ուղղված են մարդուն: Այդ իմաստով արժեքը ոչ թե ինքը առարկան է (նյութական կամ հոգևոր, բնական կամ հասարակական, իրական կամ մտացածին), այլ արժեքն առարկան է՝ մարդու հետ կապի մեջ, մարդու համար նրա նշանակալիության տեսանկյունից»⁹:

Ամփոփելով վերոհիշյալ բնորոշումները և դրա հետ համադրելով սեփական դիրքորոշումը՝ կարծում ենք, որ «արժեք» հասկացությունն իր մեջ ներառում է մի շարք հատկանիշներ, մասնավորապես.

- օգտակարություն,
- դրական նշանակություն (եթե ասում ենք արժեք, ապա դա երբեք և ոչ մի դեպքում չի կարող բացասական լինել),
- արժեքայնություն (կախված կոնկրետ մարդու, հասարակության և պետության համար ունեցած նշանակության աստիճանից, պետք է առանձնացնել արժեքի արժեքայնության հատկանիշը),
- ըստ արժեքայնության հատկանիշի էլ տարբերում են արժեքի գործնական կիրառության և վերացական (չկիրառվող) հատկությունները:

Իսկ ահա արժեքների տեսությունը՝ արժեքանությունը (աքսիոլոգիա), փիլիսոփայական ուսմունք է արժեքների բնության, իրականության մեջ նրանց տեղի և արժեքային աշխարհի կառուցվածքի մասին, այսինքն՝ տարբեր արժեքների սոցիալական և մշակութային գործոնների միջև և անձի կառուցվածքի հետ կապի մասին¹⁰:

Ի սկզբանե աքսիոլոգիան ձևավորվել է որպես փիլիսոփայական ուսմունք, իսկ ժամանակի ընթացքում, հատկապես 20-րդ դարի վերջին և 21-րդ դարի սկզբներին, այն կարևոր նշանակություն է ձեռք բերել նաև

⁸ **Бабенко А.Н.** Правовые ценности и освоение их личностью: Дис. ... д-ра юрид. наук, - М., 2002, էջ 48:

⁹ **Неновски Н.К.** Право и ценности. Пер. с болг. В.М. Сафронова; Под ред. В.Д. Зорькина, - М.: Прогресс, 1987, էջ 2:

¹⁰ Ценностей теория, аксиология // Философский энциклопедический словарь / Гл. редакция: Л. Ф. Ильичев, П.Н. Федосеев, С.М. Ковалев, В. Г. Панов - М.: Сов. Энциклопедия, 1983, էջ 763:

իրավագիտության ոլորտում: Կարծում ենք՝ դա մի կողմից պայմանավորված է արդի իրավամտածողության վրա խարսխված սահմանադրությունների ընդունմամբ, իսկ մյուս կողմից բնական և պոզիտիվ իրավունքների միջև հակասությունների արդյունքում մարդու և նրա իրավունքների ու ազատությունների՝ որպես բարձրագույն արժեքի, ձևակերպմամբ ու պաշտպանությամբ:

Տեսականորեն և գործնականում բոլոր արժեքների նկատմամբ միատեսակ մոտեցում չի դրսևորվում: Որքան էլ որ դրանք իրենց որոշակի հատկանիշներով կամ հետապնդած նպատակներով իրար նման են, այնքան էլ տարբեր են: Հենց դա է այն հիմքերից մեկը, որով արժեքները դասակարգվում, տարբերվում են իրարից: Այս հանգամանքի հաշվառմամբ էլ իրավական արժեքները կարելի է դասակարգել որոշակի խմբերի.

- a. բարձրագույն (մարդը, նրա արժանապատվությունը, հիմնական իրավունքներն ու ազատությունները),
- b. հիմնարար կամ համընդհանուր (ազատություն, արդարություն, իրավահավասարություն),
- c. հատուկ կամ ճյուղային արժեքներ, որոնք յուրահատուկ են իրավունքի կոնկրետ ճյուղին (սահմանադրական արժեքներ, քաղաքացիական, քրեական իրավունքի արժեքներ և այլն),
- d. օժանդակող կամ նպաստող (զինված ուժերը՝ անվտանգության համար, իսկ վերջինս՝ մարդու կյանքի ապահովման համար կամ տեղական ինքնակառավարումը՝ ժողովրդախիշխանության համար և այլն):

Օրինակ, անվտանգությունն այն արժեքը կամ հատկանիշն է, որն ընկած է մարդու՝ որպես բարձրագույն արժեքի պաշտպանության հիմքում և առանց դրա լիարժեք իրացման, հնարավոր չէ խոսել այդպիսի արժեքի ամբողջականության մասին: Շրջանառվում է նաև այնպիսի կարծիք, ըստ որի՝ «իրավական արժեքները սոցիալական նշանակություն և կարևորություն ձեռք են բերում այն ժամանակ, երբ իրենց դրսևորմամբ պաշտպանում են մեկ այլ կարևորագույն իրավական արժեք, այն է՝ մարդու կյանքը»¹¹:

Միքելե դե Սավիան արժեքները դասակարգում է լիովին այլ հիմքով: Նրա կարծիքով՝ կարելի է երևան բերել արժեքներ, որոնք ենթակա չեն կամ համարյա ենթակա չեն «նսեմացման»¹²: Այլ խոսքերով, կան արժեքներ, որոնք ընկած են պետության հիմքում և հիմնված են իրավունքի գերակայության ու մարդու արժանապատվությունը բարձրագույն արժեք ճանաչելու վրա, և արժեքներ, որոնք նույնպես հիմնական են, սակայն որոնց պաշտպանությունն իրականացվում է անհատական շահերի և հասարակության

¹¹ **Пресняков М.В.** Конституционная аксиология: к вопросу о сущности конституционных ценностей // Современное право, 2009, №10, էջ 14:

¹² Միքելե դե Սավիայի կողմից հողվածում օգտագործվում է ռուսերեն «уменьшение» եզրույթը, որը քարզմանարար հայերենում ավելի մոտ ենք համարում «նսեմացում» եզրույթին:

ՎԵՐԼՈՒՃԱԿԱՆ ՆՅՈՒԹԵՐ

օրինական պահանջների միջև հաշվեկշռին հետևելով: «Նսեմացման» ոչ ենթակա, կամ համարյա ոչ ենթակա, արժեքների թվին են դասվում կյանքի, ֆիզիկական անձեռնմխելիության իրավունքը, ստրկության և հարկադիր աշխատանքի արգելքը, հանցագործության համար օրենքով սահմանված պատասխանատվության և պատժի համաչափության սկզբունքը, ազատությունը և արդար դատաքննությունը, մասնավոր ու ընտանեկան կյանքի հարգումը և կարծիքի արտահայտման ազատությունը: Կարևորելով կյանքի իրավունքը՝ նա նշում է մահապատժի բացառման մասին¹³:

Եթե իրավական մշակույթի օրրստօրե զարգացումը հանգեցրել է սահմանադրական մշակույթի ծննդին, ապա այդ նույն տրամաբանությամբ էլ իրավական արժեքանությունը պարարտ հիմքեր է ստեղծել սահմանադրական արժեքանության առաջացման համար: Սահմանադրական արժեքանության գոյությունը նախ և առաջ պայմանավորված է Սահմանադրության առկայությամբ, որոնք իրար հետ գտնվում են անբակտելի կապի մեջ, ուստի սահմանադրական արժեքանությունը չի կարող գոյություն ունենալ վերացական ձևով, այն պետք է լինի հստակ ու առարկայական:

Չնայած այն հանգամանքին, որ սահմանադրական արժեքանությունը երիտասարդ գիտական ուղղություն է և, ենթադրվում է, որ որպես նոր գիտաճյուղ և հետազոտություն կատարելու մեծ մասշտաբներ ունեցող ոլորտ, այն իր վրա պետք է սևեռի գիտնականների համակ ուշադրությունն ու դրան նվիրված բազմաթիվ աշխատանքներ պետք է կատարված լինեն, սակայն պարզվում է, որ հողվածներն ու աշխատությունները նվիրված են իրավական ու սահմանադրական տարբեր արժեքներին, բայց դրանցում չի կոնկրետացվում սահմանադրական արժեքանության հիմնախնդիրներն ու դրանց լուծման հնարավոր ուղիները: Ինչպես արդարացիորեն նկատում է հայ սահմանադրագետ Գագիկ Հարությունյանը, «ցավոք, սահմանադրական արժեքանությունը մեր իրականության մեջ որպես ինքնուրույն գիտական ուղղություն դեռևս չի ձևավորվել, և այս ոլորտում հետազոտություններ գրեթե չկան: Սակայն հասարակական հարաբերությունների սահմանադրականացման հիմնախնդիրների լուծումն առանց Սահմանադրության արժեքանական խոր վերլուծությունների՝ գրեթե անհնարին է»¹⁴: Այս համատեքստում տեղին ենք համարում մեջբերել Վ.Ի. Կրուսի այն միտքը, որ «ռուսական սահմանադրական արժեքանությունը գործնականորեն չի հայտարարել իր՝ որպես ինքնուրույն ուղղության մասին»¹⁵: Այստեղից կարելի է անել այն հետևությունը, որ գիտական

¹³ **Микеле де Сальвиа**. Размышления об аксиологическом подходе в практике Европейского Суда по правам человека // Сравнительное конституционное обозрение, 2012, №5 (90), էջ 72-76:

¹⁴ **Հարությունյան Գ.** Սահմանադրական հիմնարար արժեքների իրացման երաշխիքները պետական քաղաքականության մակարդակում և հասարակական պրակտիկայում//«Օրենք և իրականություն», հ. 10, հոկտեմբեր, 2008թ., էջ 1:

¹⁵ **Крусс В.И.** Российская конституционная аксиология: актуальность и перспективы // Конституционное и муниципальное право, 2007, №2, էջ8:

աշխարհում այս նոր ուղղությունն իր ծանրակշիռ տեղը չի զբաղեցրել ինչպես Ռուսաստանում, այնպես էլ Հայաստանում ու Արցախում:

Կարծում ենք, այս հարցի հետ կապված առկա են որոշակի պատճառներ: Դրանցից, թերևս, կարելի է նշել այն, որ սահմանադրական արժեքանությունն ունի ոչ հարուստ պատմություն, իրավունքի այդ ճյուղի հիմնախնդրով զբաղվող մասնագետները շատ քիչ են, այն, հանդիսանալով փիլիսոփայության բաժին, հաճախ շփոթում են իրավագիտության հետ և այլն: Պատճառներից մեկն էլ կարելի է նշել հետևյալը. քանի որ արժեքները հիմնականում ամրագրված են Սահմանադրության մեջ, իսկ Սահմանադրությանը նվիրված աշխատությունները թեկուզ շատ են, սակայն նրա գուտ սահմանադրական արժեքներին համարյա թե քիչ անդրադարձ է կատարվել, ուստի այս հարցի դրական լուծման մեջ վիթխարի ներդրում կարելի է համարել ՀՀ Սահմանադրության 15-ամյակին նվիրված «ՀՀ Սահմանադրության մեկնաբանություններ» ստվարածավալ գիտական մնայուն աշխատությունը¹⁶, որում փորձ է արվել վեր հանել Սահմանադրության կարևորությունն ու բովանդակությունը տարբեր ասպեկտներից, մասնավորապես՝ արժեքանական:

Ճիշտ է, սահմանադրական արժեքանությունը տակավին երիտասարդ գիտաճյուղ է, սակայն դա ամենևին էլ չի նշանակում, որ սահմանադրական արժեքանության ուսումնասիրության կորիզը կազմող Սահմանադրությունը, որպես արժեք, նախկինում գիտնականների ուսումնասիրությունների առանցքում չի եղել կամ էլ անտեսվել է: Պարզապես Սահմանադրության կարևորության ու դերակատարության մասին խոսվել է, սակայն ոչ սահմանադրական արժեքանության տեսանկյունից: Այս կարծիքին է մաս Վ.Ի. Կրուսը՝ նշելով, որ «սահմանադրական արժեքանությունը՝ որպես իրական սահմանադրականության մոդելի և պրակտիկայի հանդեպ անմիջական հարաբերության ձևի, զանազանում է, ամենից առաջ, նրա աղբյուրի՝ Սահմանադրության բացառիկ կարգավիճակը, որի իմաստավորումն ու իրացումը ենթադրում է արժեքանական մեկնաբանության պահը»¹⁷:

Քանի որ նյութի սկզբնական մասում խոսվել է արժեքանության՝ որպես փիլիսոփայության ճյուղի մասին, ուստի սահմանադրական արժեքանության մասին կարծիքների հնարավոր երկակիությունից խուսափելու նպատակով, տեղին ենք համարում հստակեցնել սահմանադրական արժեքանության գիտաճյուղային պատկանելության մասին հարցը: Այս առումով գտնում ենք, որ վերջինս մաքուր իրավաբանական գիտաճյուղ է, քանի որ ինչքան էլ արժեքանությունն իրավագիտության ոլորտ թափանցած լինի փիլիսոփայությունից, այնուամենայնիվ, փիլիսոփայության ու-

¹⁶ Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության մեկնաբանություններ / Ընդհ. խմբ. Գ. Հարությունյանի, Ա. Վաղարշյանի, Եր., Իրավունք, 2010, 1086 էջ:

¹⁷ **Крусс В.И.** Российская конституционная аксиология: актуальность и перспективы // Конституционное и муниципальное право, 2007, №2, էջ 9:

ՎԵՐԼՈՒԾԱԿԱՆ ՆՅՈՒԹԵՐ

սուսնասիրության առարկայի մեջ չի մտնում ո՛չ սահմանադրությունը, ո՛չ էլ սահմանադրական իրավունքը:

Ինչու՞մն է կայանում սահմանադրական արժեքանության էությունը:

Որոշ հեղինակներ¹⁸ անդրադարձել են սահմանադրական արժեքանության տարբեր ասպեկտներին, բայց որևէ մեկի մոտ, նախ, դրա նկատմամբ չկա համալիր մոտեցում, երկրորդ, նրանց աշխատանքներում հպանցիկ ու սահմանափակ ձևով է անդրադարձ կատարվում իրավական կամ սահմանադրական արժեքներին՝ առանց կոնկրետացնելու հոդվածի վերնագրում տեղ գտած սահմանադրական արժեքանության բովանդակության բացահայտման հարցը: Ընդամին, կատարած ուսումնասիրությունների ժամանակ որևէ տեղ չենք հանդիպել «սահմանադրական արժեքանություն» հասկացության բնորոշմանը: Այս հարցի արդիականությունը հաշվի առնելով՝ այժմ փորձենք տալ սահմանադրական արժեքանության սեփական բնորոշումը:

Սահմանադրական արժեքանությունն այնպիսի գիտաճյուղ է, որը կոչված է բացահայտելու Սահմանադրության (կամ սահմանադրական օրենքների մեջ բովանդակվող արժեքները և սահմանելու օրենսդրության մեջ ամրագրման ճանապարհով դրանք հասարակական պրակտիկայում և պետական քաղաքականության մակարդակում իրացնելու, մարդկանց կենսակերպի անբակտելի մասը դարձնելու մեխանիզմները: Առավել լայն ընկալմամբ՝ սահմանադրական արժեքանությունը գիտություն է սահմանադրականության մասին:

Ընդ որում, սահմանադրական արժեքանության գիտաճյուղի վերջնական նպատակը երկրում սահմանադրականության հաստատումն ու դրա հետագա զարգացումն է:

Սահմանադրական արժեքանության բովանդակության բացահայտումից հետո, տեղին է անդրադառնալ ինչպես սուբյեկտի և օբյեկտի, այնպես էլ առարկայի հարցին:

Գիտության օբյեկտի վերաբերյալ կան տարբեր կարծիքներ: Այսպես, Վ.Ս. Ներսեսյանցի բնորոշմամբ՝ «օբյեկտն այն է, որ դեռևս ենթակա է ուսումնասիրման՝ համապատասխան գիտության ճանաչողական միջոցների և հնարքների օգնությամբ: Գիտության օբյեկտն այն է, ինչ մենք դրա մասին գիտենք *միևնչև* դրա գիտական ուսումնասիրումը, իսկ առարկան՝ ուսումնասիրված օբյեկտն է, այսինքն՝ այն, ինչ մենք դրա մասին գիտենք գիտական ճանաչումից *հեղուկ*»¹⁹: Իսկ մեկ այլ բնորոշման համաձայն՝ «օբյեկտն առարկա կամ երևույթ է, որ մարդը ձգտում է ճանաչել և դեպի որն ուղղված

¹⁸ **Крусс В.И.** Российская конституционная аксиология: актуальность и перспективы // Конституционное и муниципальное право, 2007, №2, էջ 7-14; **Малько М.П.** Предмет конституционной аксиологии // Вестник Челябинского государственного университета, 2010, № 19(200). Право. Вып. 24, էջ 34-37; **Пресняков М.В.** Конституционная аксиология: к вопросу о сущности конституционных ценностей // Современное право, 2009, № 10, էջ13-17:

¹⁹ Տե՛ս Ներսեսյանց Վ.Ս., «Իրավունքի և պետության տեսություն», Եր., Նաիրի», 2001, էջ 17-18:

է նրա գործունեությունը»²⁰: Ըստ փիլիսոփայական բառարանի՝ «օբյեկտ ասելով հասկացվում է այն, ինչին ուղղված է սուբյեկտի ճանաչողական և այլ գործունեությունը»²¹: Այստեղից էլ կարելի է հետևություն անել, որ սահմանադրական արժեքանության օբյեկտը Սահմանադրության մեջ ամրագրված այն սկզբունքներն ու իրավական արժեքներն են, որոնք ուսումնասիրվում են սահմանադրական արժեքանության տեսանկյունից:

Ինչ վերաբերում է սահմանադրական արժեքանության սուբյեկտին, այս պահիստ այդպիսիք, հանդես են գալիս պետությունը՝ ի դեմս իշխանության տարբեր մարմինների, ինչպես նաև քաղաքացիները:

Սահմանադրական արժեքանությունը սերտորեն կապված է այնպիսի հասկացությունների հետ, ինչպիսիք են Սահմանադրության բովանդակությունը, էությունը և մեկնաբանությունը: Ինչպես ինքը՝ սահմանադրական արժեքանությունը, համարվում է սահմանադրական իրավունքի և ինքնին սահմանադրության բովանդակության, բնութագրերից մեկը, այնպես էլ նրա առարկան կարելի է համադրել սահմանադրական իրավունքի առարկայի հետ²²: Շարունակելով միտքը, Մ. Մալկոն նշում է, որ «սահմանադրական արժեքանության առարկան կարելի է համարել հասարակության առավել լայն շրջանակի արժեքների սահմանումը և ամրագրումը Սահմանադրության մեջ, որոնք իրենց հերթին պետական, տնտեսական և սոցիալական քաղաքականության կառուցման և վարման հիմք են հանդիսանում»²³:

Սահմանադրական արժեքանության և դրա միջոցով երկրում սահմանադրականություն հաստատելու հարցն անուշադրության չի մատնվել նաև հայ գիտնականների կողմից, սակայն հայ իրականության մեջ վերոհիշյալ հիմնախնդրին առավել հիմնարար ու տարբեր մոտեցումներով անդրադարձել է իրավագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր Գագիկ Հարությունյանը, ում աշխատանքները²⁴ ներկայացվել են ինչպես միջազգային բնույթի մի շարք

20 Քաղաքական համառոտ բառարան, Կազմող-հեղինակ Ի.Վ. Լեխին., թարգմանությամբ՝ Մ.Ա. Խաչատրյանի, Երևան, «Հայաստան», 1968, էջ 320-321:

21 Փիլիսոփայական բառարան: Մ.Մ. Ռոզենտալի խմբագրությամբ, «Հայաստան» հրատ., Երևան, 1975, էջ 395:

22 Малько М.П. Предмет конституционной аксиологии // Вестник Челябинского государственного университета, 2010, № 19(200). Право. Вып. 24, էջ 34:

23 Տե՛ս նույն տեղում, էջ 34:

24 Հարությունյան Գ. Սահմանադրական հիմնարար արժեքների իրացման երաշխիքները պետական քաղաքականության մակարդակում և հասարակական պրակտիկայում//«Օրենք և իրականություն», հ. 10, հոկտեմբեր, 2008թ., 1-4 էջեր: [Էլեկտրոնային տարբերակ]. – Մուտքի ռեժիմ http://concourt.am/armenian/structure/president/articles/yerevan2008_am.pdf- 02.04.2012., Հարությունյան Գ. Գերմանիայի Գաշնային Հանրապետության Հիմնական օրենքը և դրա դերը եվրոպական սահմանադրականության զարգացման գործում. [Էլեկտրոնային տարբերակ]. – Մուտքի ռեժիմ – http://concourt.am/armenian/structure/president/articles/germany60_en.pdf - 02.04.2012., Арутюнян Г. Основополагающие конституционные ценности, общественная практика, конституционный суд: парадигмы реальности. [Электронный вариант]. – Режим доступа - <http://concourt.am/armenian/structure/president/articles/riga2011.pdf> - 29.03.2012., Арутюнян Г. Аксиологическая природа конституционализма в контексте исторической эволюции конституционной культуры. [Էլեկտրոնային տարբերակ]. – Մուտքի ռեժիմ – <http://concourt.am/armenian/structure/president/articles/articles-bornik-2012.pdf>-02.04.2012., Հարությունյան Գ. Չինաստանի Ժողովրդական Հանրապետության սահմանադրության արժեքանական հիմնարար առանձնահատկությունները - [Էլեկտրոնային տարբերակ]. – Մուտքի ռեժիմ – <http://concourt.am/123.pdf>- 21.08.2012.:

ՎԵՐԼՈՒՑԱԿԱՆ ՆՅՈՒԹԵՐ

գիտաժողովներում, այնպես էլ հրատարակվել տարբեր պարբերականներում, լույս տեսել առանձին գրքի²⁵ տեսքով: Այդ աշխատանքների կարմիր թելն այն է, որ ցանկացած երկրի Սահմանադրության ընդունման համար ելակետ պետք է հանդիսանա նրա սահմանադրական մշակույթը, որը ենթադրում է հասարակական պրակտիկայում և պետական քաղաքականության մակարդակում սահմանադրական արժեքների առկայության որոշակի աստիճան: Այդ արժեքները պետք է ամրագրվեն երկրի Հիմնական օրենքում, որից հետո թե՛ իշխանությունների, թե՛ հանրության կողմից ներդաշնակ ընկալվելուց հետո, դրանք իրացվեն առօրյա կյանքում: Իսկ իրացման արդյունքը կլինի երկրում սահմանադրականության հաստատումը:

Ոչ մի գիտության լոկ գոյությունը դեռևս ոչ մի խնդիր չի լուծում այնքան ժամանակ, քանի դեռ չի իրագործվել այն, ինչի համար այն ձևավորվել է որպես այդպիսին: Հենց այս համատեքստում պետք է տեսնել սահմանադրական արժեքանության դերը երկրում սահմանադրականության հաստատման գործում: Այստեղ տեղին է հիշատակել Մ.Վ. Պրեսնյակովի այն համոզմունքը, որ արժեքն ամենից առաջ իդեալ է, որը ցույց է տալիս ոչ թե «ինչպես անել», այլ «ինչին ձգտել»²⁶: Սահմանադրության մեջ ամրագրված նորմ-սկզբունքներն ու նորմ-նպատակները կազմում են այն հենասյուներն ու կողմնորոշիչները, որոնք իրենցից արժեք ու իդեալ են ներկայացնում և, որոնց վրա հիմնվելով, պետությունը պետք է որոշակիորեն ուրվագծի իր զարգացման առաջիկա պլանները: Հենց այստեղ է կարևորվում սահմանադրական արժեքանության դերակատարությունը: Իսկ վերջինս իր վերջնական նպատակին կարող է հասնել միայն այն ժամանակ, երբ սահմանադրական արժեքները գիտակցաբար ընկալվում և հետևողականորեն իրացվում են և՛ պետական իշխանության մարմինների ներկայացուցիչների, և՛ քաղաքացիների կողմից:

25 **Арутюнян Г.Г.** Конституционализм: уроки, вызовы, гарантии: сб. избр. публ. и выступлений на междунар. форумах, посвящ. дан. проблематике, Киев, Логос, 2011, 308 էջ. [Электронный вариант]. – Режим доступа - <http://concourt.am/armenian/library/cclibrary/2011/book2011.pdf> - 21.08.2012.

26 **Пресняков М.В.** Конституционная аксиология: к вопросу о сущности конституционных ценностей // Современное право, 2009, №10, էջ 17: